

درباره ترجمه دیداری شنیداری

سید شجاع نی نوا

با مقدمه: دکتر مسعود خوش سلیقا

ویراستار علمی: دکتر سید خبات نی نوا

سرشناسه:

نی‌نوا، سیدشجاع، ۱۳۶۹ -

Naynava, Seyed Shojaa

عنوان و نام پدیدآور:

درباره ترجمه دیداری شنیداری / سیدشجاع نی‌نوا با مقدمه مسعود خوش سلیقه ویراستار علمی سید خبات نی‌نوا.

مشخصات نشر:

تهران: رهنمای اندیشمند، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری:

۱۷۴ ص.

شابک:

۹۷۸ - ۶۰۰ - ۷۱۰۹ - ۳۳ - ۵

وضعیت فهرست نویسی:

فیا

موضوع:

مواد دیداری و شنیداری - ترجمه

موضوع:

Audio-visual materials -- Translating

موضوع:

صدآگذاری فیلم

موضوع:

Dubbing of motion pictures

موضوع:

ترجمه

موضوع:

Translating and interpreting

شناسه افزوده:

خوش سلیقه، مسعود، ۱۳۵۷ - مقدمه نویسنده

شناسه افزوده:

Khoshsa'liq Mas'

شناسه افزوده:

نی‌نوا، سید خبات، ۶۰ - ویراستار

رده بندی کنگره:

۱۳۹۰۶۹۰۳۰۱ TS

رده بندی دیویی:

۳۸۱۳۳/۶۲۱

شماره کتابشناسی ملی:

۵۲۵۵۱۶۱

رهنمای اندیشمند

درباره ترجمه دیداری شنیداری، مولف: سید شجاع نی‌نوا، ویراستار علمی: سید خبات نی‌نوا، طرح و اجرا: رهنمای اندیشمند، چاپخانه: چاپ فام، چاپ اول: ۱۳۹۷، تیراژ: ۵۰ نسخه، ناشر: انتشارات رهنمای اندیشمند، آدرس: سعادت‌آباد، خیابان علامه طباطبائی جنوبی، پلاک ۳۰ و ۴۲ شرقی، پلاک ۲۹، تلفن: ۸۸۶۹۴۱۰۲، مرکز پخش: انتشارات رهنما، آدرس: مقابل دانشگاه تهران، خیابان فردوسی، پلاک ۱۱۰، تلفن: ۶۶۴۰۰۹۲۷، فاکس: ۶۶۹۷۶۲۱۳ - ۷، ۶۶۴۰۰۹۲۷، ۶۶۴۶۷۴۲۳، فروشگاه شماره ۱، مقابل دانشگاه تهران پاساژ فروزنده، تلفن: ۶۶۹۵۰۹۵۷، آدرس فروشگاه شماره ۳: خیابان پیروزی نیش خیابان سوم نیروی هوایی، تلفن: ۷۷۴۸۲۵۰۵. شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۷۱۰۹ - ۳۳ - ۵

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۸	ترجمه دیداری شنیداری در سپیده دم عصر دیجیتال: چشم اندازها و پتانسیل‌ها
۲۰	مفهوم‌های پایه‌ای در نظریه ترجمه دیداری شنیداری
۴۰	مطالعات، لم و مطالعات ترجمه: دو رشته مرتبط با ترجمه دیداری شنیداری
۶۶	از مطالعات ترجمه و ترجمه دیداری شنیداری تا دسترسی رسانه‌ای: چند گرایش پژوهشی
۹۰	چرخش ترجمه دیداری شنیداری: مخاطب‌ها و فن‌آوری‌های جدید
۱۲۸	ترجمه چندوجهی و ترجمه دیداری شنیداری
۱۴۹	معرفی کتاب‌های مفید: حوزه ترجمه دیداری شنیداری
۱۵۷	معرفی همایش‌های برگزار شده در حوزه ترجمه دیداری شنیداری

مقدمه

در دنیای کنونی، ابعاد گوناگون زندگی بشر از جمله سیاست، اقتصاد، فرهنگ، سرگرمی، آموزش و اطلاع‌رسانی پیرامون محور رسانه‌ها می‌چرخد. به همین دلیل دسترسی و نیاز به رسانه، به‌ویژه رسانه دیداری شنیداری^۱، بخش جدایی‌ناپذیری از زندگی عامه مردم شده است. از مهم‌ترین دلایل گسترش این پدیده، پیشرفت چشم‌گیر فن‌آوری‌های مدرن در رسانه‌های اخیر و افزایش تنوع محصولات چندرسانه‌ای است. برای مثال در گذشته نه چندان دور، شاهد محصولات سینمایی و تلویزیونی تنها از طریق سینما و تلویزیون‌های آنالوگ ممکن بود. اما امروزه می‌توان محصولات بسیار مختلف تلویزیونی را مانند برنامه‌های واقع‌نما^۲، گیم‌محور^۳ یا فیلم‌های سینمایی را با جلوه‌های ویژه^۴ بسیار پیشرفته از طریق ابزارهای مدرن تماشا کرد. تلویزیون‌های دیجیتال^۵، تبلت و تلفن‌های همراه با استفاده از شیوه‌های متنوعی مانند پخش آنلاین^۶ در زمان دلخواه^۷ این امکان را فراهم کرده‌اند که کاربران برنامه‌ها را در لحظه خود را هر زمان و نه ضرورتاً در زمان پخش سراسری دریافت و تماشا بکنند. همچنین نمونه‌های جدید بازی‌های وی‌دئویی در بسترهای مختلفی هم‌چون تلفن همراه، رایانه و پیشانه^۸ با گردش مالی عظیم از دیگر نمادهای فراگیری محصولات چندرسانه‌ای در عصر حاضر

1 Audiovisual

2. Reality Show

3 Variety Show

4. Talk Show

5 Computer Generated Images (CGI)

6. Internet Protocol Television (IPTV)

7 Stream

8. Video on Demand (VOD)

9 Console

هستند. در همین راستا، با تحقق روزافزون دهکده جهانی و گسترش تعاملات فرامرزی و ارتباطات نامحدود بین فرهنگی، ترجمه دیداری شنیداری به جایگاه کم نظیری در تاریخ بشر دست یافته است.

تاریخ ترجمه دیداری شنیداری به اوایل دهه ۱۹۰۰ میلادی یعنی به دوران ظهور فیلم‌های صامت و استفاده از میان نویس‌ها برمی گردد. ابداع فیلم‌های با کلام و صادرات واردات آنها در اواخر دهه ۱۹۲۰ میلادی، زمینه را برای ایجاد شیوه‌های متنوع ترجمه دیداری شنیداری به وجود آورد که از میان آنها دو شیوه دوبله و زیرنویس بیش از سایر روش‌ها توانستند توجه کاربران سینما و تلویزیون را به خود جلب بکنند.

آثار تلویزیونی رسانمایی برای انتقال پیام و تأثیرگذاری بر مخاطب از تلفیق انفکاک ناپذیری نشانه‌های کلامی^۱، دیداری^۲ و شنیداری^۳ و گوناگونی بهره می‌گیرند و از این حیث چند نشانه‌ای^۴ محسوب می‌شوند. با در نظر داشتن ماهیت چندبعدی آثار دیداری شنیداری، صاحب نظران تا کنون دسته‌بندی‌های مختلفی را برای ترجمه دیداری شنیداری ارائه کرده‌اند. از حیث زبان برای ترجمه دیداری شنیداری به دو دسته کلی درون زبانی و بین زبانی تقسیم‌بندی می‌شود. در زمره ارائه، به بیش از ده شیوه مختلف مطرح می‌گردد. لیکن، از منظری کلی‌تر، می‌توان رایج‌ترین شیوه‌های ترجمه دیداری شنیداری، چهار حوزه اصلی ترجمه رسانه و صداگذاری، ترجمه رسانه و زیرنویس، ترجمه رسانه و دسترسی آسان^۵ و ترجمه غیر حرفه‌ای رسانه^۶ در نظر گرفت. بدیهی است که این چهار حوزه به‌طور کامل از هم مستقل نیستند و در برخی موارد باهم هم‌پوشانی

1 Verbal

2 Visual

3 Auditory

4 Multimodal

5 Accessibility

6 Non-professional translation for media

دارند. به طور مثال، تهیه زیرنویس برای ناشنویان و کم‌شنویان هم در دسته دوم و هم در دسته سوم قرار می‌گیرد. هدف از معرفی این دسته‌بندی چهارگانه معطوف کردن توجه خوانندگان به مهم‌ترین حوزه‌های عملی و پژوهشی ترجمه دیداری شنیداری است.

ترجمه دیداری شنیداری به عنوان بخشی از حوزه رو به رشد مطالعات ترجمه، حوزه‌ای میان‌رشته‌ای قلمداد می‌شود؛ زیرا این نوع ترجمه نه تنها مانند سایر ترجمه‌ها بر انتقال متن و فابلیک تکیه دارد، بلکه دارای ابعاد و وجوه غیرزبانی مهم دیگری نیز هست. به همین دلیل برخی صاحب‌نظران، ترجمه دیداری شنیداری را حتی حوزه میان‌رشته‌ای جدید می‌شناسند که رکن مطالعات ترجمه به حوزه‌های دیگر به خصوص مطالعات فیلم و رسانه نیز وابسته است. چنین نگرش پژوهش‌های این حوزه را که تنها مبتنی بر مفاهیم و شیوه‌های برگرفته از مطالعات ترجمه هستند زیر سؤال می‌برد و آن‌ها را تا حدودی نامطلوب و ناقص ارزیابی می‌کند.

علی‌رغم گسترش چنین نگرشی در میان نظریه پردازان و پژوهش‌گران این حوزه، غالب پژوهش‌های منتشر شده در این مورد عاری از مفاهیم و چارچوب‌های نظری مطالعات فیلم و رسانه هستند و اغلب آن‌ها با تکیه بر نظریات زبان‌شناسی، تنها به بررسی راهبردهای ترجمه در زیرنویس، دوبله، برصدا^۱ و غیره پرداخته‌اند. در این میان، پژوهش‌هایی که تحت تأثیر چرخش‌های شاخص مطالعات ترجمه از جمله چرخش فرهنگی، ایدئولوژیک و جامعه‌شناختی به بررسی موارد غیرزبانی بپردازند، نادر هستند. البته، این روند تا حدی طبیعی است و در اغلب حوزه‌های علوم انسانی از جمله مطالعات ترجمه در جریان بوده و هست. توسعه و پیشرفت هر حوزه نوظهوری نیازمند گذر از مراحل اولیه رشد نظری و مفهومی و رسیدن به اشباع اطلاعات توصیفی از آن حوزه است. با پیشروی در این

مسیر، اخیراً شاهد پژوهش‌هایی بوده‌ایم که با استناد بر مفاهیم و چارچوب‌های نظری مطالعات رسانه و فیلم و همچنین مطالعات فرهنگی و ایدئولوژیکی به بررسی ترجمه‌های دیداری شنیداری پرداخته‌اند.

یکی از مهم‌ترین و جدیدترین نقاط عطف در مطالعات ترجمه دیداری شنیداری، اهمیت دادن به نظر، خواست‌ها و نیازهای مخاطبان رسانه به‌عنوان مصرف‌کنندگان نهایی محصولات چندرسانه‌ای است. با این حال، فقدان و یا حداقل کمبود مدل‌ها و روش‌های پژوهشی کلی‌نگاری که تمامیت متن دیداری شنیداری^۱ را لحاظ کرده، همواره از مهم‌ترین کاستی‌های مطالعات ترجمه دیداری شنیداری بوده‌است. این موضوع دامنه پژوهش‌ها را تا حد زیادی محدود می‌کند و امکان بررسی محصولات دیداری شنیداری را در زمینه‌های مختلف فراهم نمی‌آورد. این همان نقه ضعفی است که در به‌کارگیری مدل‌ها و چارچوب‌های نظری محض زبان‌شناسی غالب مشاهده می‌گردد؛ زیرا در این مطالعات فقط به بُعد کلامی توجه می‌شود و ارتباط یک‌پارچه و انفکاک‌ناپذیر آن با ابعاد شنیداری و تصویری، به‌عنوان دیگر وجوه تشکیل‌دهنده محصولات دیداری شنیداری لحاظ نمی‌گردد.

آموزش آکادمیک ترجمه دیداری شنیداری در دهه‌های ۱۹۸۰ میلادی با ارائه دوره‌های آموزشی متمرکز بر زیرنویس و دوبله آغاز شد. به‌رغم تأخیر در شروع آموزش ترجمه دیداری شنیداری، امروزه در سرتاسر جهان دانشگاه‌های بسیاری دوره‌های آموزشی عمومی و تخصصی ترجمه دیداری شنیداری ارائه می‌کنند.

ترجمه دیداری شنیداری در ایران تاریخ قابل توجهی دارد. اولین نمود ترجمه دیداری شنیداری در حدود یک قرن پیش در ایران منحصر به فردی پرده‌خوان یا دیلماج بود که برای ترجمه و تفسیر فیلم‌های صامت در سینما از وی استفاده می‌شد. قدمت دوبله

نیز به بیش از هفت دهه در ایران می‌رسد. با این حال، آموزش آکادمیک در این حوزه در سطح دانشگاه‌های ایران سابقهٔ چندانی ندارد. مترجمان دیداری شنیداری و صداییشان دوبله اغلب خودآمخته بوده و این مهارت را با آزمون و خطا و در محضر پیشکسوتان فراگرفته‌اند. به این ترتیب، طبق معیارهای تعریف‌شدهٔ جامعه‌شناختی، ترجمهٔ دیداری شنیداری در ایران هنوز به‌عنوان یک «حرفه» به رسمیت شناخت نمی‌شود و تا احراز معیارهای کافی این فعالیت هم‌چنان در سطح «شغل» تعریف می‌شود.

مطالعات پژوهشگران ایرانی نیز دربارهٔ مسائل ترجمهٔ دیداری شنیداری تا قبل از دو دههٔ اخیر بسامد و عمق پندانه نداشته، و همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد اغلب این پژوهش‌ها با تکیه بر نظریه‌های زبان‌شناسی و با به‌کارگیری مدل بررسی‌مقابله‌ای راهبردهای مترجمان را در مواضع با بررسی حاشی‌های ترجمه توصیف کرده‌اند. اما در چند سال اخیر، توجه جدی پژوهش‌گران دانشگاه‌های ایران به‌ویژه در دانشگاه فردوسی مشهد به این حوزه معطوف شده است، به‌طوری‌که علاوه بر طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد متعدد تکمیل‌شده، در این سال‌ها دکتري تخصصی نیز با تمرکز بر مسائل بومی ترجمهٔ دیداری شنیداری در حال انجام است.

با این وجود، هنوز کاستی‌های بسیاری مانند کمبود نشریات، انجمن‌ها و همایش‌های تخصصی مرتبط با ترجمهٔ دیداری شنیداری وجود دارد که امید است در آینده نزدیک با تلاش و مساعدت اساتید، پژوهش‌گران و فارغ‌التحصیلان ترجمه علاقه‌مند به این حوزه، این اهداف محقق گردند.

مقایسهٔ وضعیت ترجمهٔ دیداری شنیداری در ایران با دیگر کشورها نشان می‌دهد که دوبلهٔ فیلم و سریال‌های تلویزیونی و در مقیاس محدودتری، برصدا در ترجمهٔ برنامه‌های مستند و خبری، انواع متداول ترجمهٔ دیداری شنیداری در ایران هستند. از مهم‌ترین

کمبودها در عرصه خدمات ترجمه دیداری شنیداری، ترجمه به منظور دسترسی آسان تر نابینایان و ناشنوایان به محصولات فرهنگی چندرسانه‌ای است. این درحالی است که در کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی، امکاناتی چون توصیف شفاهی^۱ برای نابینایان و کم بینایان و ترجمه زبان اشاره^۲ و زیرنویس مخصوص ناشنوایان و کم شنوایان^۳ از سال‌ها پیش به‌پیش آمده است و پیشرفت فن آوری مانند بازگفتار^۴ به ارائه این خدمات سرعت بخشیده است. به کارگیری توصیف شفاهی در موزه‌ها و دیگر جاذبه‌های گردشگری ایران از جمله مواردی است که لازم است به آن‌ها بهای بیش‌تری داده بشود. هم‌چنین، ترجمه بازی‌های ویدئویی، پارسی نیز در حد بسیار ابتدایی صورت می‌گیرد و غالباً حداکثر بخش‌های زبانی بازی دوبله و یا زیرنویس می‌گردد و دیگر اقدامات متداول برای بومی‌سازی کل بازی صورت می‌گیرد.

از مهم‌ترین رویدادها در عرصه ترجمه دیداری شنیداری فارسی، ظهور مترجمان غیرحرفه‌ای در تولید انواع ترجمه، به‌ویژه زیرنویس، غیرحرفه‌ای^۵، دوبله و برصدا است. بدون شک چنین پدیده‌ای از وضعیت فرهنگی و اجتماعی ویژه روز کشور نشأت می‌گیرد. تحولات اجتماعی و بین فرهنگی از یک سو و محدودیت‌های خدمات دوبله در شبکه‌های رسمی و قانونی کشور از سوی دیگر از جمله دلایلی هستند که به تولید ترجمه‌های غیرحرفه‌ای دامن می‌زنند.

با توجه به وجود و توسعه گروه‌های آموزشی مطالعات ترجمه و زبان‌های خارجی مانند فرانسه، عربی، روسی، اسپانیولی، چینی و آلمانی در دانشگاه‌های مختلف ایران، هدف از

1 Audio description

2 Sign language interpreting

3 Subtitling for the D/deaf and hard of hearing

4 Respeaking

5 Fansubbing

گردآوری و ترجمه این مقالات از انگلیسی به فارسی، آشنایی بیش‌تر دانش‌جویان، پژوهش‌گران و علاقه‌مندان به ترجمه دیداری شنیداری با منتخبی از انتشارات شاخص در این حوزه می‌باشد.

دکتر مسعود خوش‌سلیقه

مشهد، فروردین ۱۳۹۷

www.ketab.ir